

การบริหารจัดการปกครองสมัยราชวงศ์ศรีธรรมมาโคกราช*

ADMINISTRATIVE STYE DURING THE SI THAMMASOKARAT DYNASTY

สีบพงศ์ ธรรมชาติ¹ และ กันตภณ หนูทองแก้ว²

Suebpong Thammachat¹ and Kantaphon Nuthongkaew²

¹⁻²มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมมาโคกราช

¹⁻²Mahamakut Buddhist University Srithammasokkaraj Campus, Thailand

Corresponding Author's Email: Kantaphon_27@hotmail.com

วันที่รับบทความ : 22 สิงหาคม 2568; วันแก้ไขบทความ 8 กันยายน 2568; วันตอบรับบทความ : 10 กันยายน 2568

Received 22 August 2025; Revised 8 September 2025; Accepted 10 September 2025

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์รูปแบบการบริหารจัดการปกครองของราชวงศ์ศรีธรรมมาโคกราช โดยใช้วิธีการศึกษาค้นคว้าจากคัมภีร์ทางศาสนา ตำรา งานวิจัย วารสาร เว็บไซต์ และบทความวิชาการในรูปแบบต่าง ๆ แล้วนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์อย่างเป็นระบบ ผลการศึกษา พบว่า หลังจากการล่มสลายของอาณาจักรศรีวิชัย ต่อมา ราชวงศ์ศรีธรรมมาโคกราช เป็นราชวงศ์ที่มีบทบาทสำคัญต่อการบริหารจัดการปกครอง การพัฒนาระบบการเมือง และวัฒนธรรมในคาบสมุทรมหานครของไทย ระหว่างพุทธศตวรรษที่ 13-18 โดยมีนครศรีธรรมราชเป็นศูนย์กลางของอาณาจักร มีลักษณะการปกครองแบบรวมศูนย์อำนาจอยู่ภายใต้พระมหากษัตริย์ผู้ทรงเป็นทั้งผู้นำทางการเมืองและศาสนากิจระเบียบสังคมอาศัยหลักธรรมมาภิบาลตามแนวทางพุทธศาสนา ผสมผสานกับจารีตประเพณีท้องถิ่น และอิทธิพลจากอินเดียได้ ตัวอย่างสำคัญ ได้แก่ ระบบจตุสดมภ์ การแบ่งเขตการปกครองออกเป็นเมืองลูกหลวงและเมืองประเทศราช ตลอดจนการแต่งตั้งขุนนางตามตำแหน่งและบทบาทหน้าที่

Citation:

*สีบพงศ์ ธรรมชาติ และ กันตภณ หนูทองแก้ว. (2568). การบริหารจัดการปกครองสมัยราชวงศ์ศรีธรรมมาโคกราช.

วารสารสหศาสตร์การพัฒนาศังคม, 3(5), 331-346.

Suebpong Thammachat and Kantaphon Nuthongkaew. (2025). Administrative Stye During

The Si Thammasokarat Dynasty. Journal of Interdisciplinary Social Development, 3(5),

331-346.;

DOI: <https://doi.org/10.>

Website: <https://so12.tci-thaijo.org/index.php/JISDIADP/>

อย่างชัดเจน การบริหารจัดการดังกล่าวไม่เพียงแต่เอื้อต่อการสร้างเสถียรภาพทางการเมืองเท่านั้น โดยมีลักษณะการปกครองแบบการปกครองแบบราชาธิปไตยรวมศูนย์ แต่มีรูปแบบการปกครองที่มีความพิเศษผ่านการผสมผสานระหว่าง การปกครองแบบจักรพรรดิ และการปกครองแบบธรรมราชา โดยผู้วิจัยเรียกชื่อระบบการปกครองแบบผสมผสานนี้ว่า “จักรพรรดิธรรมราชา” ระบบการปกครองที่พระราชาทรงใช้หลักทศพิธราชธรรมในการปกครองอาณาจักรทั้ง 12 เมือง โดยมีพระบรมธาตุนครศรีธรรมราชเป็นศูนย์กลาง และยังเป็นรากฐานสำคัญต่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนามาจนถึงปัจจุบัน

คำสำคัญ: การบริหารจัดการ, การปกครอง, ราชวงศ์ศรีธรรมมาไตรราช, จักรพรรดิธรรมราชา

Abstract

This academic article aims to analyze the administrative and governance model of the Srithammaracha Dynasty by employing documentary research, drawing upon religious scriptures, chronicles, academic theses, journals, websites, and scholarly articles in various forms. The collected data were systematically analyzed. The findings reveal that, following the decline of the Srivijaya Empire, the Srithammaracha Dynasty emerged as a significant ruling power that shaped governance, political structures, and cultural development in the southern Thai Peninsula between the 13th and 18th Buddhist centuries. Nakhon Si Thammarat served as the political and cultural center of the kingdom. The governance system was highly centralized under a monarch who functioned simultaneously as both political and religious leader. Social organization was structured according to the principles of Buddhist governance (dhammic polity), combined with local traditions and influences from South India. A notable example of this system included the Chatusadom (four ministries), the administrative division into royal cities and tributary states, and the clear designation of officials according to their positions and responsibilities. This administrative framework not only fostered political stability but also represented a distinctive hybrid governance model that blended elements of imperial monarchy (cakravartin) with the concept of a

righteous king (dhammaraja). The researcher designates this integrated system as “Cakravartin-Dhammaraja,” a form of monarchy in which the ruler adhered to the Dasa-rajadharma (Ten Royal Virtues) in governing the twelve principal cities, with Wat Phra Mahathat Woramahawihan in Nakhon Si Thammarat as the spiritual and administrative center. This governance system not only reinforced state unity but also established a profound foundation for the propagation of Theravada Buddhism, a legacy that continues to shape the region to the present day.

Keywords: Administrative System, Political Governance, Srithammaracha Dynasty, Chakravartin Dharmaraja

บทนำ

ราชวงศ์ศรีธรรมมาโคกราช มีศูนย์กลางอยู่ที่เมืองนครศรีธรรมราช เดิมชื่อ “ตามพราลิงก์” มีอาณาเขตครอบคลุมทั้งสองฝากสมุทรใต้จรดอาณาจักรลังกาสุกะ (human, 2568) ถือเป็นหนึ่งในราชวงศ์สำคัญที่มีบทบาทในการวางรากฐานระบบการปกครองและเป็นศูนย์กลางอำนาจทางการเมือง เศรษฐกิจ และพระพุทธศาสนาในคาบสมุทรภาคใต้ มีกษัตริย์พระองค์แรกคือ พระเจ้าศรีธรรมมาโคกราช โดยมีนครศรีธรรมราชเป็นศูนย์กลางของอาณาจักรในช่วงพุทธศตวรรษที่ 13–18 (Wyatt, 2003) ในยุคสมัยนั้น อาณาจักรศรีธรรมมาโคกราช มีการบริหารจัดการปกครองที่ผสมผสานระหว่างอิทธิพลของศาสนาพุทธ ระบบขุนนางและหลักการปกครองแบบอินเดียใต้ ที่เน้นการรวมอำนาจไว้ที่พระมหากษัตริย์ซึ่งเป็นทั้งผู้นำทางการเมืองและผู้อุปถัมภ์พระศาสนา ระบบการปกครองของราชวงศ์นี้มีการแบ่งระดับอำนาจอย่างชัดเจน การบริหารราชการแผ่นดินเป็นระบบ มีการจัดตั้งหัวเมืองขึ้นตรงและหัวเมืองประเทศราช อีกทั้งยังส่งเสริมบทบาทของขุนนางในระดับต่างๆ เพื่อควบคุมและบริหารพื้นที่ให้มีประสิทธิภาพ เป็นรัฐสำคัญที่มีความสัมพันธ์กับทั้งสุโขทัย อยุธยา และอาณาจักรมลายู ซึ่งมีบทบาททางการค้า โดยเฉพาะเส้นทางเดินเรือเชื่อมอ่าวไทยกับทะเลอันดามัน เป็นศูนย์กลางพระพุทธศาสนาแบบเถรวาท และการเผยแผ่พระพุทธศาสนาไปยังหัวเมืองใกล้เคียง รวมถึงแถบคาบสมุทรมลายู มีความสำคัญเชิงการเมืองเพราะเป็นหัวเมืองใหญ่ที่อยู่อยุธยาและกรุงรัตนโกสินทร์ต้องให้ความสำคัญ

ดังนั้น บทความนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาระบบการบริหารจัดการปกครองในสมัยราชวงศ์ศรีธรรมมาโคกราช เพื่อให้เข้าใจถึงประวัติความเป็นมา โครงสร้างทางการเมือง การปกครอง แนวคิดในการจัดระเบียบสังคม และอิทธิพลของวัฒนธรรมและศาสนาต่อการปกครอง ตลอดจนถึงต้องการทราบถึงสาเหตุแห่งการล่มสลาย ในสมัยราชวงศ์ศรีธรรมมาโคกราช เพื่อช่วยให้ประชาชนเห็นถึงคุณค่าความสำคัญของประวัติศาสตร์ด้านการปกครอง และเป็นแนวทางในการบริหารจัดการด้านการปกครองให้ดียิ่งขึ้น โดยการศึกษาวิเคราะห์นี้ สามารถจำแนกประเด็นในการศึกษาวิเคราะห์ ได้ดังนี้

พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของราชวงศ์ศรีธรรมมาโคกราช

พระนามกษัตริย์หรือพระราชศรีธรรมมาโคกราช มีปรากฏในเอกสารเก่าศิลาจารึกของไทยและของต่างประเทศอยู่มากหลายแห่งหลายที่ ดินแดนหรือเมืองหรืออาณาจักรที่พระราชหรือกษัตริย์พระนามนี้ปกครองซึ่งมีหลายพระองค์ คือ อาณาจักรนครศรีธรรมราชมหานคร หรือกรุงศรีธรรมราชมหานคร หรือ ศรีธรรมราชมหานคร หรือศรีธรรมราช หรือสิริธัมมนคร บางพระองค์ปรากฏพระนามเฉพาะ เช่น พระเจ้าจันทรภาณุศรีธรรมมาโคกราช และพระเจ้าพงษาสุระศรีธรรมมาโคกราช นอกจากนี้จะมีพบพระนามเฉพาะแต่จะชื่อว่า “พระเจ้าศรีธรรมมาโคกราช” หรือ พญาศรีธรรมโคกราช แม้หลังจากที่อำนาจของนครศรีธรรมราชมีไม่มากต้องเป็นประเทศราชของอยุธยาและธนบุรี เจ้าเมืองทุกองค์จะมีพระนามว่าศรีธรรมมาโคกราช ทั้งหมด ตลอดจนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ก่อนที่จะมีการปกครองแบบมณฑล และจังหวัดในสมัยรัชกาลที่ 5 โดยช่วงระยะเวลาของการปกครองก่อนและเวลาที่ศึกษาจากตำนานพระธาตุเมืองนครศรีธรรมราช และตำนานเมืองนครศรีธรรมราช ซึ่งมีเนื้อหาเดียวกัน (พิเศษ เจือจันทร์พงษ์, ม.ป.ป.) เป็นอาณาจักรเกิดขึ้นหลังจากสิ้นสุดของอาณาจักรศรีวิชัย ในปี พ.ศ. 1600 โดยประมาณ ก็เป็นการขึ้นครองอำนาจของราชวงศ์ปทุมวงศ์ซึ่งกษัตริย์หรือเจ้าเมืองที่ขึ้นสู่อำนาจปกครองจะมีพระนามว่า ศรีธรรมมาโคกราช (สีบพงศ์ ธรรมชาติ, 2557, หน้า 154) โดยแบ่งพัฒนาการเป็น 3 ระยะ คือ

1. สมัยเมืองนครศรีธรรมราช ครั้งที่ 1 เป็นช่วงสมัยเดียวกันกับสมัยพระเจ้าอโศกแห่งอินเดีย (ตำนานเรียกว่า “พระเจ้าศรีธรรมมาโคกราช” อันเป็นพระนามที่นำมาใช้เรียกเป็นพระนามกษัตริย์เมืองนครศรีธรรมราช) เป็นกษัตริย์ครองเมือง โดยนับอย่างลังกา พ.ศ. 218–255

พอหมดสิ้นรัชกาลของพระเจ้าอโศกแล้ว ก็ประมาณเวลาช่วงตรงกับเมืองนครศรีธรรมราชเกิดโรคระบาด เมืองจึงร้างไปเป็นครั้งแรก

2. สมัยเมืองนครศรีธรรมราช ครั้งที่ 2 พิจารณาจากพระนามกษัตริย์เมืองนครศรีธรรมราชในสมัยนี้ว่า “พระเจ้าจันทรภาณุ” เปรียบเทียบกับพระนามกษัตริย์จันทรภาณุ ในหลักฐานเอกสารทางประวัติศาสตร์ฉบับอื่น ๆ ที่จะกล่าวถึงในภายหลัง จะอยู่ในช่วงเวลา พ.ศ. 1700 – 1800 เศษ ก่อนที่เมืองจะร้างอีกเป็นครั้งที่ 2

3. สมัยเมืองนครศรีธรรมราช ครั้งที่ 3 มีตัวเลขศักราชกำกับไว้ด้วย (ซึ่งน่าจะเป็นพุทธศักราช) ก็จะได้ตั้งแต่เวลาประมาณ พ.ศ. 1800 เศษลงมา ซึ่งสมัยนี้เมืองนครศรีธรรมราช ขึ้นกับอำนาจศูนย์กลางอยุธยาแล้ว หลังจากนั้น ได้กล่าวถึงการแต่งตั้งเจ้าเมืองจากส่วนกลางมาครอง และทำนุบำรุงวัดพระธาตุฯ ในปี พ.ศ. 1861, 1919, 2039, 2144 และปีสุดท้าย คือ พ.ศ. 2193 ตรงกับรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าปราสาททองแห่งกรุงศรีอยุธยา โดยโปรดให้พระยาบริบาลพลราช เจ้าเมืองตะนาวศรีมาเป็นเจ้าเมืองนครศรีธรรมราช (กรมศิลปากร, 2560) และจากหลักฐานเอกสารเก่าพบชื่อศรีธรรมราช ศรีธรรมราชมหานคร นครศรีธรรมราช กรุงศรีธรรมโศก และต่อมาในเอกสารเก่าบ้างเรียกว่าศรีธรรมราช (ศิลาจารึกหลักที่ 1) และ ศิริธรรมนคร (พงศาวดารโยนก) ศรีธรรมราชมหานคร หรือตามพรลิงค์รอบสองมีความ เจริญรุ่งเรืองด้านต่างๆ เป็นอย่างยิ่งไม่ว่า ศาสนา การศึกษา ศิลปะและวัฒนธรรม และ การเมืองการปกครอง จนราว พ.ศ. 1900 ก็รวมเข้าเป็นดินแดนเดียวกันกับพระยาอู่ทอง ซึ่งปกครองอยู่บริเวณเหนือเพชรบุรีขึ้นไป ส่วนการสร้างเมืองนครศรีธรรมราชมหานคร ดังข้อความในตำนานพระธาตุและเมืองนครศรีธรรมราช ว่า

พญาศรีธรรมโศกราชให้สร้างเมืองขึ้น 12 นักษัตริ ปีชวด เมืองสาย ถือตราหนู 1 ปีฉลู เมืองปัตตานี ถือตราวัว 1 ปีชลา เมืองกะลันตัน ถือตราเสือ 1 ปีเถาะ เมืองปะหัง ถือตรากระต่าย 1 ปีมะโรง เมืองไทรบุรี ถือตรางูใหญ่ 1 ปีมะเส็ง เมืองพัทลุง ถือตรางูเล็ก 1 ปีมะเมีย เมืองตรัง ถือตราม้า 1 ปีมะแม เมืองชุมพร ถือตราแพะ 1 ปีวอก เมืองบันไทยสมอ ถือตราวานร 1 ปีระกา เมืองสะอูเลา ถือตราไก่ 1 ปีจอ เมืองตะกั่วถกลาง ถือตราสุนัข 1 ปีกุน เมืองกระ ถือตราสุกร 1 เมือง 12 นักษัตริหัวเมืองขึ้นแก่เมืองนครศรีธรรมราชมหานคร (ฉัตรชัย สุกระกาญจน์, 2561) จากการศึกษา ประวัติศาสตร์การปกครองก็พบว่า รูปแบบการปกครองสิบสองนักษัตริ ในยุคของพระเจ้าศรีธรรมโศกราช ซึ่งเป็นการปกครองในรูปแบบที่หลากหลาย เป็นรูปแบบเชิงบูรณาการในการจัดการเมืองใหญ่ต่าง ๆ ในคาบสมุทรมลายู จำนวน 12 เมือง

เรียกว่า เมืองสิบสองนักษัตร ที่มีการบริหารจัดการบ้านเมืองให้เกิดความสงบร่มเย็น ประชาชนมีสันติภาพในความเป็นอยู่และการดำเนินชีวิต (กันตภณ หนูทองแก้ว, 2564)

จากที่อ่านข้อความในตำนานพระธาตุและตำนานเมืองนครศรีธรรมราชันั้น ในตอนต้นเริ่มตั้งเมืองนั้น มีชื่อพระเจ้าศรีธรรมโศกราช ตั้งแต่การทำนายของพรหมเทพตอนที่พระธิดาเหมชาลาและเจ้าชายทนกุมารทรงอัญเชิญพระทันตธาตุจากอินเดียได้มาถึงหาดทรายชายทะเลรอบหรือหาดทรายแก้วตามที่เรียกกันต่อมา ช่วงเวลาดังกล่าวราว พ.ศ. 830 หลังจากนี้ก็ปรากฏชื่ออาณาจักรหรือเมืองตัมลิงคัม หรือตามพรลิงค์ ซึ่งเชื่อกันว่าศูนย์กลางอำนาจอยู่ที่บริเวณจังหวัดนครศรีธรรมราชปัจจุบัน บริเวณอำเภอสิชล ขนอม ท่าศาลา นบพิตำ ลานสกา เมือง และปากพนัง ครอบคลุมพื้นที่ไทยภาคใต้เกือบทั้งหมด จรดคาบสมุทรมลายู-มลายู หรือคาบสมุทรไทย อาณาจักรตามพรลิงค์หรือเมืองตัมลิงคัม อันเป็นฐานที่มาจากอาณาจักรนครศรีธรรมราช ปรากฏในหนังสือหรือคัมภีร์มหานิทเทศ พระไตรปิฎกว่า

เมืองตามพรลิงค์ที่ปรากฏในศิลาจารึกหลักนี้ มีหลักฐานว่าเป็นชื่อเมืองที่มาก่อน พ.ศ. 1773 อย่างแน่นอน ในคัมภีร์มหานิทเทศของอินเดีย ราวพุทธศตวรรษที่ 7 - 8 ซึ่งเป็นภาษาบาลีได้กล่าวชื่อเมืองนี้ไว้ว่า ตามพลิงคม และในศิลาจารึกภาษาสันสกฤต พุทธศตวรรษที่ 11 หลักหนึ่งก็กล่าวถึงชื่อตามพรลิงค์ในจดหมายเหตุจีนเจาจูกั๋ว และลึงตาทหยวน บันทึกถึงแคว้นที่ชื่อว่าตั้ง - มา - หลิง ชื่อเมื่อเปรียบเทียบกับกันดูในภาษาสันสกฤตแล้วก็คือตามพรลิงค์ อย่างไม่ต้องสงสัย ดังนั้น การพบชื่อเมืองตามพรลิงค์ในศิลาจารึกหลักที่ 24 พร้อมด้วยพระนามของพระมหากษัตริย์ผู้ปกครองใน พ.ศ. 1773 นั้น ย่อมเป็นหลักฐานที่แสดงให้เห็นการสืบเนื่องของอาณาจักรนี้มาแต่พุทธศตวรรษที่ 7 - 8 อย่างแน่นอน แต่ว่าหลังจากศิลาจารึกหลักที่ 24 นี้แล้วก็ไม่ปรากฏชื่อเมืองตามพรลิงค์อีก ในเอกสารของยุคต่อมา ยกเว้นพระนามของพระมหากษัตริย์ คือ จันทรภาณุศรีธรรมราชันั้น ไม่ปรากฏในหนังสือตำนาน เช่น ตำนานมหาวงศ์ของลังกาและตำนานเมืองนครศรีธรรมราชว่าเป็นกษัตริย์ครองเมืองนครศรีธรรมราช ข้อมูลดังกล่าวนี้ชี้ให้เห็นว่าเมืองตามพรลิงค์ คงเปลี่ยนมาเป็นเมืองนครศรีธรรมราช มาถึงตอนนี้ปัญหาจึงมีอยู่ว่า ชื่อเมืองนครศรีธรรมราช ปรากฏแน่นอนที่สุด

หลักฐานที่มีความแน่นอนกล่าวถึงชื่อเมืองนครศรีธรรมราชเห็นจะได้แก่ศิลาจารึกหลักที่ 1 ของกรุงสุโขทัย ศิลาจารึกกรุงสุโขทัยหลักนี้ เขียนขึ้นในพุทธศตวรรษที่ 19 ในสมัยที่เมืองสุโขทัยรุ่งเรืองอยู่ ข้อความที่กล่าวถึงเมืองนครศรีธรรมราชในรัชกาลของพ่อขุนรามคำแหงนั้น ย่อมเป็นหลักฐานที่แจ่มแจ้งในตัวเองว่านครศรีธรรมราชมีความรุ่งเรือง เป็นแหล่งเผยแผ่พระพุทธรศาสนาและนักปราชญ์ราชครูมายังกรุงสุโขทัย นอกจากศิลาจารึกแล้ว ยังมีเอกสารที่

สำคัญอีกเรื่องหนึ่งที่ให้ข้อมูลที่น่าเชื่อถือได้เกี่ยวกับเมืองนครศรีธรรมราช คือ ชินกาลมาลีปกรณ์ ซึ่งพระเถระชั้นผู้ใหญ่ที่เป็นปราชญ์แห่งกรุงลานนาไทย ในสมัยพระเมืองแก้วได้แต่งไว้ มีข้อความกล่าวถึงเมืองนครศรีธรรมราชว่า ใน พ.ศ. 1799 พระร่วงโรจนราช แห่งกรุงสุโขทัยได้เสด็จมาเยี่ยมพระเจ้าสิริธรรมนคร (คือนครศรีธรรมราช) ทรงทราบเรื่องพระพุทธรูปที่ลี้ภัยทรงอยากได้ พระเจ้าสิริธรรมนครจึงส่งทูตไปขอกษัตริย์ลังกาให้ จึงได้พระพุทธรูปมาบูชาที่กรุงสุโขทัย ข้อความชินกาลมาลีปกรณ์นี้สนับสนุนความสัมพันธ์ ระหว่างเมืองนครศรีธรรมราชกับเมืองสุโขทัย ดังมีระบุในศิลาจารึกหลักที่ 1 ดังกล่าวมาแล้ว (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2526)

นักประวัติศาสตร์และโบราณคดีหลายท่านได้ศึกษาเรื่องราวของอาณาจักรนครศรีธรรมราช หรืออาณาจักรตามพรลิงค์ (ชื่อเดิม) รวมทั้งอาณาจักรศรีวิชัย ก่อนจะเกิดอาณาจักรนครศรีธรรมราช นั้น นักโบราณคดี ปรีชา นุ่นสุข กล่าวไว้ด้วยการอ้างถึงการสัมภาษณ์ของวิทยาลัยครูนครศรีธรรมราช เอาไว้ว่า โดยแท้จริงแล้ว เมื่อเราสามารถค้นพบใหม่ว่าอายุของลายสลักบนเสาหินดังกล่าวมิได้เป็นไปตามที่ศาสตราจารย์ฟูล์กล่าวแล้ว ปัญหาทั้งหมดที่ท่านทิ้งไว้ที่ท้ายบทความของท่านก็ไม่น่าจะต้องอภิปรายกันต่อไปเพราะคำตอบต่าง ๆ ก็คงกระจ่างชัดเมื่ออาศัยอายุของโบราณสถานที่พบใหม่นี้เป็นคำตอบ ทั้งนี้เพราะว่าลายสลักดังกล่าวมิได้รับอิทธิพลจากศิลปะขอมในพุทธศตวรรษที่ 17 - 18 ตามที่ท่านกล่าว และประการสำคัญที่ท่านกล่าวว่าการกษัตริย์ชัวมันที่ 7 ของเขมรสามารถมีอำนาจทางการเมือง การปกครองเหนือแหลมมลายูนั้นเป็นเรื่องที่ไม่เป็นที่รับรองกัน เช่นเดียวกับที่ท่านกล่าวว่าพ่อขุนรามคำแหงมหาราช มีอำนาจทางการเมือง การปกครองเหนือนครศรีธรรมราช (ปรีชา นุ่นสุข, 2521)

ข้อความนี้ย่อมแสดงว่าในช่วง พ.ศ. 1700 กว่านั้น ดินแดนที่เป็นไทยภาคใต้มิได้ตกอยู่ในอำนาจการปกครองของชาติอื่น แต่ไทยสยามที่มีพระราชานามว่าศรีธรรมมาโคกราช ทรงปกครองตลอดมาถึงพุทธศตวรรษที่ 18 คือ พ.ศ. 1800 จึงสอดคล้องกับการวิจัยของนักศึกษาศรีวิชัย ปริญญาเอกมหาวิทยาลัยแห่งชาติออสเตรเลียที่มีส่วนหนึ่งของงานวิจัยว่า กองทัพของจันทรภาณุศรีธรรมมาโคกราช แห่งตามพรลิงค์ หรือชวาเกยกทัพไปตีศรีลังกา ราว พ.ศ. 1700 เศษ และสอดคล้องกับศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหงมหาราช แห่งกรุงสุโขทัย ที่มีข้อความ สันนิษฐานว่า ปราชญ์ ครูบาอาจารย์ทั้งหลาย ล้วนแต่ไปจากนครศรีธรรมราชทั้งสิ้น สิ่งที่เป็นหลักฐานยืนยันสอดคล้องกัน จึงยืนยันการมีอยู่จริงของพระราชานามว่าศรีธรรมมาโคกราช ราชวงศ์ปฐมวงศ์ แห่งอาณาจักรนครศรีธรรมราชมหานคร ในช่วงเวลาดังกล่าว ซึ่งทรงใช้

การปกครองที่เรียกว่า “ธรรมราชาประชาธิปไตย” กษัตริย์ราชวงศ์ศรีธรรมมาโคกราช มีหลายพระองค์ สืบต่อกันมาไม่น้อยกว่า 200 ปี พระนามที่โดดเด่นคือ “พระเจ้าจันทรภาณุศรีธรรมมาโคกราช กษัตริย์แห่งตามพริงค์ หรืออาณาจักรนครศรีธรรมราช

ขอบเขตการปกครองของกษัตริย์สมัยราชวงศ์ศรีธรรมมาโคกราช

จากหลักฐานที่ปรากฏในศิลาจารึกของอินเดียใต้ คัมภีร์มหานิทเทศ พบว่า อาณาจักรตามพริงค์มีความเจริญรุ่งเรืองอย่างยิ่ง และยืนยันโดยเอกสารฝรั่งและจีนได้กล่าวไว้ว่า เกิดขึ้นราว พ.ศ. 700 เรียกชื่อต่าง ๆ กัน เช่น ตั้งห่ม่าหลิง ตัวหม่อมหลิว ตามพริงค์ มัทมาลิ่งคัม ตามมลี และตั้งเมยลิ่ง เป็นต้น และชื่อตามพริงค์ก็ปรากฏในศิลาจารึกของไทย วัดเสมาเมือง ได้ก่อก่อชื่อพระนามพระเจ้ากรุงศรีวิชัยและชื่อของตามพริงค์อายุ พุทธศตวรรษที่ 14 กล่าวถึงเรื่องการปฏิบัติธรรมในสมัยนั้น มีหลักฐานการสร้างวัดว่า “มีหลักฐานประวัติการสร้างวัดเสมาเมืองไว้ว่า พระเจ้าศรีธรรมโคกราช เป็นผู้ทรงสร้างวัดนี้ขึ้น เมื่อ พ.ศ. 1318 ภายหลังที่ได้สร้างพระบรมธาตุแล้ว 18 ปี สถานที่สร้างวัดนี้เป็นทำเลใจกลางเมืองนครศรีธรรมราชในสมัยนั้น มีพระประสงค์ที่จะให้ภิกษุฝ่ายมหายานจำพรรษาเป็นแห่งแรก วัดนี้เป็นต้นกำเนิดของวัดทั้งหลายในเมืองนคร (กระทรวงวัฒนธรรม, 2568)

จากหลักฐานศิลาจารึกวัดมเหยงค์ จังหวัดนครศรีธรรมราชนี้เอง ทำให้ได้รู้ว่าดินแดนไทยภาคใต้ซึ่งมีเมืองสำคัญสามเมืองในการปกครอง คือ ตามพริงค์ ศรีวิชัย นครศรีธรรมราช มีมานานแล้วในศิลาจารึกนี้ยืนยันถึง พระราชาศรีธรรมมาโคกราช โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระนามจันทรภาณุ จะเป็นทีกล่าวขานกันมากกว่ามีความเป็นอัจฉริยะราชา ทั้งในการปกครองและการศาสนาโดยเฉพาะพระพุทธศาสนาซึ่งปรากฏหลักฐานทางโบราณคดี และประวัติศาสตร์ในหลายรูปแบบ แม้ว่าจะมีคำว่า พระเจ้ากรุงศรีวิชัย อยู่และมีคำว่าศรีธรรมมาโคกราช” ตามหลักฐานที่กล่าวคงเป็นพระราชาหรือกษัตริย์ที่ครองเมืองขณะนั้นว่าศรีวิชัย และกษัตริย์พระนามว่าศรีธรรมโคกราช ดังที่นำมาอ้างอิง การเริ่มมีอำนาจของศรีวิชัย และสืบทอดมาถึงอาณาจักรนครศรีธรรมราชจนราว พ.ศ. 1900 จึงรวมกับกรุงศรีอยุธยาแบบบ้านพี่เมืองน้องนั้น ปรากฏในหลักฐานทางประวัติศาสตร์ในการตั้งกรุงศรีอยุธยาก่อนหน้านั้นก็เป็นบ้านพี่เมืองน้องกับกรุงสุโขทัย ตั้งแต่ราว พ.ศ. 1800 กว่า เป็นต้นมากรุงศรีธรรมราชมหานคร อาณาจักรนครศรีธรรมราชนั้นเกิดมาก่อนแล้วมีอาณาเขตและอำนาจการปกครองไทยภาคใต้จากเขตแดนส่วนใหญ่ในไทยภาคใต้จนทั้งหมดในดินแดนไทยภาคใต้ ปัจจุบันราวเพชรบุรีจนถึงใต้สุดของ

ไทยคือยะลา และรวมไปถึงที่เป็นประเทศมาเลเซียและสิงคโปร์ในปัจจุบัน ดังหลักฐานที่มีผู้ศึกษาในเรื่องอาณาจักรนครศรีธรรมราชเอาไว้ดังนี้

ใน พ.ศ. 2476 ศาสตราจารย์มาซุม ตาร์ ชาวอินเดียได้คัดค้านคำกล่าวที่ว่าจารึกทั้งสองด้านของศิลาจารึกวัดเสมาเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช สลักขึ้นพร้อมกันคือใน พ.ศ. 1318 และท่านเห็นว่าด้านที่ 2 ซึ่งยังสลักไม่เสร็จ สลักขึ้นหลังด้านที่ 1 ซึ่งสลักสำเร็จแล้ว ความเห็นเรื่องนี้ของอาจารย์มาซุม ตาร์ เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไป แต่การสันนิษฐานของท่านก็ไปไกลกว่านั้นอีกและท่านได้กล่าวว่าแม้ผู้ปกครองอาณาจักรศรีวิชัยบนเกาะสุมาตราจะมาตั้งหลักแหล่งลงบนแหลมมลายู ใน พ.ศ. 1318 แต่ในไม่ช้าก็มีราชวงศ์ไศเลนทร์เข้ามาแทนที่ และราชวงศ์ไศเลนทร์นี้อาจมาจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศอินเดีย เมืองนครศรีธรรมราชได้กลายเป็นศูนย์กลางของอาณาจักร และตั้งแต่ต้นพุทธศตวรรษที่ 14 ลงมาก็ได้แผ่ขยายอำนาจลงไปถึงเกาะสุมาตราและเกาะชวา ศาสตราจารย์มาซุม ตาร์ อ้างว่า บรรดาจารึกของราชวงศ์โจฬะ ในพุทธศตวรรษที่ 16 มักอ้างอิงถึงผู้ปกครอง “กตาหะ” หรือ “คทารับ” บนฝั่งตะวันตกของแหลมมลายูยิ่งกว่าผู้ปกครองอาณาจักรศรีวิชัย ในพุทธศตวรรษที่ 14 จดหมายเหตุของพวกอาหรับก็เริ่มมากล่าวถึง ซาบัก (Zabag) ว่ามีอำนาจอยู่เหนือหมู่เกาะและให้ตำแหน่งซึ่งอาจถือได้ว่าศูนย์กลางของอาณาจักรซาบักอยู่แถบอำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี ใกล้จารึกวัดเสมาเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช ในพุทธศตวรรษที่ 15 จดหมายเหตุอาหรับก็กล่าวถึงศรีบูซา (Sribuza) หรืออาณาจักรศรีวิชัยบนเกาะสุมาตราว่าเป็นประเทศราชต่อซาบัก ศาสตราจารย์มาซุม ตาร์ ยังอ้างถึงอีกว่า หนังสือจลวงค์ของเกาะศรีลังกาได้กล่าวว่ามีพระราชอาชวกะบนคอคอดกระในราวกลางพุทธศตวรรษที่ 18 ทั้งนี้ก็เพื่อที่จะอธิบายถึงคำว่า “ซาบัก” ซึ่งแม้คล้ายคลึงกับชวา แต่ก็เป็นอาณาจักรที่ตั้งอยู่บนบนแหลมมลายู (มล.สุภัทรดิศ ดิศกุล, 2526)

จากข้อความดังกล่าวนี้ทำให้เห็นถึงความเชื่อมโยงของอาณาจักรศรีวิชัยที่มีความเห็นต่างกันว่าศูนย์กลางอยู่ที่คาบสมุทรมลายู โดยเฉพาะมีศูนย์กลางอยู่ที่นครศรีธรรมราช ปัจจุบัน ด้วยมีศิลาจารึกวัดเสมาเมืองที่จารึกเมื่อ พ.ศ. 1318 ที่มีชื่อราชวงศ์ไศเลนทร์อยู่ด้วย หลักฐานดังกล่าวนี้ แสดงถึงที่มาของราชวงศ์ศรีธรรมมาโคกราช หลังจากอาณาจักรศรีวิชัยล่มสลายเพราะถูกกองทัพของกษัตริย์ราชนทร์โจฬะยกกองทัพมาตีแตกใน พ.ศ. 1568 หลังจากนั้นเขตพื้นที่คาบสมุทรมลายู ก็ว่างเว้นผู้มีอำนาจปกครองอยู่ระยะหนึ่งราว 50 ปี ต่อมาราชวงศ์ศรีธรรมมาโคกราช เริ่มต้นขึ้นราว พ.ศ. 1600 เศษ และสืบต่อมาจนถึง พ.ศ. 1900 ก็ผนวก

เข้ากับอยุธยา จึงกล่าวได้ว่าราชวงศ์ศรีธรรมมาโคกราช มีอำนาจปกครองในดินแดนไทยภาคใต้หรือคาบสมุทรมลายูประมาณ 300 ปี โดยในเรื่องของช่วงเวลาของการปกครองในดินแดนไทยภาคใต้ราชวงศ์ใดหรือกลุ่มอำนาจใดมีอยู่บ้าง มีนักวิจัยได้กล่าวถึงช่วงเวลาเอาไว้ 3 ช่วง ดังนี้

ประวัติศาสตร์ภาคใต้ของไทยสามารถแบ่งออกเป็น 3 ช่วงสำคัญ คือ สมัยแรกเริ่มประวัติศาสตร์ ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 5-11 ซึ่งแม้จะพบหลักฐานการใช้อักษรจากต่างแดน แต่ยังไม่ปรากฏการบันทึกเรื่องราวโดยคนท้องถิ่นเอง ช่วงต่อมาคือสมัยรัฐโบราณ ตั้งแต่ปลายพุทธศตวรรษที่ 11-12 ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 19 ที่มีหลักฐานศิลาจารึกและเอกสารต่างแดนสนับสนุนว่ามีการก่อรูปชุมชนเมืองในลักษณะรัฐ เช่น ศรีวิชัยและตามพรลิงค์ โดยเฉพาะในพุทธศตวรรษที่ 16 ศรีวิชัยมีศูนย์กลางที่ภาคใต้ตอนล่างและติดต่อกับราชวงศ์โจงแห่งอินเดีย ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมและศาสนา ทั้งมหายานและฮินดู ก่อนจะถูกโจมตีและเสื่อมอำนาจลง ภาคใต้อยังมีบทบาทสำคัญในการเผยแผ่พุทธศาสนาเถรวาทแบบลังกาวงศ์ผ่านนครศรีธรรมราชไปสู่สุโขทัยและอยุธยา สุดท้ายคือสมัยประวัติศาสตร์ชาติไทย ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 19-25 ซึ่งภาคใต้ถูกผนวกรวมเข้ากับรัฐไทยทางตอนเหนือ การใช้ภาษาไทยแพร่หลาย และนครศรีธรรมราชกลายเป็นหัวเมืองสำคัญในขอบชั้นทสี่มาของกรุงศรีอยุธยาและรัตนโกสินทร์ ก่อนที่บางพื้นที่จะเสียดินแดนให้กับอังกฤษในพุทธศตวรรษที่ 25 ทั้งหมดนี้สะท้อนถึงความเชื่อมโยงระหว่างพัฒนาการการเมือง ศาสนา และวัฒนธรรมของภาคใต้กับประวัติศาสตร์ไทยโดยรวม (อมรา ศรีสุชาติ, ม.ป.ป.) ตามตำนานเล่าเอาไว้ว่า

บุตรชายซึ่งครองราชย์สมบัติในเมืองสุโขทัยนั้นปรากฏพระนามในครั้งนั้นว่า ไรจราช ภายหลังปรากฏพระนามว่า พระร่วง ได้ยินว่าครั้งหนึ่ง พระเจ้าโรจไคร์จะทอดพระเนตรมหาสมุทร แวดล้อมด้วย ทหารหลายหมื่นเสด็จล่องใต้ตามลำแม่น้ำน่านจนกระทั่งถึงสิริธรรมนคร ได้ยินว่าพระเจ้าสิริธรรมครองราชสมบัติอยู่ในเมืองนั้น พระองค์ทรงทราบพระเจ้าโรจไคร์เสด็จมาจึงเสด็จออกไปต้อนรับ ทรงรับรองเป็นอย่างดีแล้ว ตรัสเล่าให้พระเจ้าโรจไคร์ฟังถึงความอัศจรรย์ของพระสิลปภูมิในลังกาทวิปตามที่ได้ทรงสดับมา พระเจ้าโรจทรงสดับเรื่องนั้นแล้วตรัสถามว่า เราจะไปที่นั่น (ลังกาทวิป) ได้ไหม พระเจ้าสิริธรรมตรัสตอบว่าไปไม่ได้ เพราะมีเทวดาอยู่ 4 ตน ชื่อ สุมนเทวราช 1 รามเทวราช 1 ลักขณเทวราช 1 ชัตตคามเทวราช 1 มีฤทธิ์เดชมาก รักษาเกาะลังกาไว้เป็นอย่างดี เมื่อเป็นดั่งนั้นสองกษัตริย์จึงส่งทูตไป ครั้นแล้วพระเจ้าโรจไคร์เสด็จกลับเมืองสุโขทัย

ราชทูตไปถึงลังกาแล้ว กราบทูลเรื่องราวทั้งหมดแก่พระเจ้าสีหฬ เมื่อพระเจ้าสีหฬทรงทราบเรื่องราวนั้นแล้ว ทรงบูชาพระสีหฬปฏิมาตลอด 7 คืน 7 วัน แล้วพระราชทานให้แก่ราชทูตได้อัญเชิญพระสีหฬปฏิมาลงเรือแล้วกลับมา แต่เรือนั้นแล่นไปด้วยกำลังพายัพัดกระทบกับหินในท้องทะเลเข้าก็แตกไป ส่วนพระพุทธรูปปฏิมาประดิษฐานอยู่บนกระดานแผ่นหนึ่ง กระดานแผ่นนั้นลอยไปได้ 3 วัน ถึงสถานที่แห่งหนึ่งใกล้สิริธรรมนครด้วยอำนาจพนาคราช ครั้งนั้น เทวดามาเข้าผืนพระเจ้าสิริธรรมในเวลากลางคืนให้เห็นพระสีหฬปฏิมาเสด็จมาอย่างชัดเจน รุ่งเช้าจึงส่งเรือหลายลำไปในทิศต่าง ๆ แม้พระองค์เองก็ทรงเรือพระที่นั่งเสด็จไปทรงค้นหาพระสีหฬปฏิมาด้วยการอธิษฐานของพระอินทร์ พระเจ้าสิริธรรมทรงพบพระสีหฬปฏิมาประดิษฐานบนกระดานนั้นเข้า แล้วทรงนำมาสักการบูชา ครั้นแล้วพระเจ้าสิริธรรมจึงส่งพระราชสาส์นถึงพระเจ้าโรจน์ แจ้งว่าได้พระพุทธรูปปฏิมาแล้ว พระเจ้าโรจน์จึงเสด็จไปสิริธรรมนครแล้วอัญเชิญพระสีหฬปฏิมา มาสู่เมืองสุโขทัยเพื่อสักการบูชา ครั้นสร้างเสร็จแล้ว โปรดให้ฉลองมหาวิหารเป็นการใหญ่ พร้อมกับมหาชนที่มาประชุมกันจากนครต่าง ๆ มีสังฆนาลาย กำแพงเพชร สุโขทัย และชัยนาท เป็นต้น และพระเจ้าโรจน์ทรงสะสมบุญเป็นอเนกแล้วสวรรคต เมื่อพระเจ้าโรจน์ล่วงลับไปแล้ว พระเจ้าราม พระราชโอรสของพระเจ้าโรจน์ครองราชย์สมบัติใน เมืองสุโขทัย พระเจ้ารามทรงบูชาพระสีหฬปฏิมาเช่นเดียวกัน (กรมศิลปากร, 2518)

จากงานวิจัยและหนังสือสำคัญดังกล่าวชี้ให้เห็นว่าราชวงศ์ศรีธรรมมาโคกราชปกครองพื้นที่กว้างขวางทั้งในดินแดนไทยปัจจุบันถึงแหลมมลายู คาบสมุทรมลายู-มลายู หรือคาบสมุทรมลายู รวมทั้งยังมีเครือข่ายไปถึงศรีลังกา พระเจ้าศรีธรรมมาโคกราชจันทรรภาณุทรงพระปรีชาสามารถเสด็จพากองทัพเรือไปตีศรีลังกา อีกทั้งได้เข้ายึดดินแดนอินเดียใต้และศรีลังกาตอนบนได้ ทำให้คนไทยเชื้อสายสยามภาคใต้อย่างคงอยู่ในศรีลังกา และได้ตามหลักฐานนั้นทรงบูรณะพระบรมธาตุเจดีย์ให้เป็นองค์ใหญ่ต่อจากพระเจ้าศรีธรรมมาโคกราชองค์ก่อน ในปี พ.ศ. 1719 และทรงกรีธาทัพไปตีศรีลังกาในปี พ.ศ. 1735 (ฉัตรชัย สุกระกาญจน์, 2568)

ลักษณะการบริหารจัดการปกครองสมัยราชวงศ์ศรีธรรมมาโคกราช

การปกครองสมัยราชวงศ์ศรีธรรมมาโคกราช หรืออาณาจักรนครศรีธรรมราช หรือกรุงศรีธรรมราชมหานคร หรือสิริธรรมนครหรือตามพรลิงค์ (ตัมลิงคม) มีพื้นฐานมาจากการปกครองในระยะเริ่มต้น มีโครงสร้างการปกครองอยู่ภายใต้การนำของพระมหากษัตริย์ ผู้มีบทบาททั้งทางการเมืองและศาสนา โดยมีผู้คอยเป็นผู้ทำการในเรื่องต่าง ๆ มีกลุ่มขุนนาง

ข้าราชการ ราชบุโรหิต พรหมมณเฑียรราชสำนัก นักบวช ที่ดำเนินงานด้านการปกครอง การทหาร และเศรษฐกิจที่รับผิดชอบแต่ละด้าน พระราชาหรือกษัตริย์บางช่วงก็มีอุปราชคือผู้มีอำนาจหน้าที่สำคัญ ๆ แทนพระราชาได้เป็นที่ไว้วางพระทัยในทุกเรื่อง คอยช่วยบริหารจัดการระเบียบหัวเมือง แบ่งเป็นเมืองลูกหลวง (ขึ้นตรงต่อกษัตริย์) และ เมืองประเทศราช (มีเจ้าเมืองปกครองตนเองบางส่วนแต่ขึ้นต่อราชธานี) และมีระบบการจัดเก็บภาษีการค้า ส่วยบรรณาการ ทำให้การค้าทางทะเลเจริญรุ่งเรืองอย่างยิ่ง นอกจากนี้บุคคลสำคัญต่อพระราชาอีกตำแหน่งคือมเหสีหรือพระชายาหรืออาจมีพระสนมส่วนหนึ่งด้วย บุคคลหรือผู้อยู่ในตำแหน่งเหล่านี้มีหน้าที่รับผิดชอบงานในหน้าที่ให้สมบูรณ์ที่สุด นอกจากนี้กษัตริย์ ทำหน้าที่เป็น พุทธมามกะ และผู้คุ้มครองพระพุทธศาสนา การอุปถัมภ์ พระสงฆ์ วัด และการสร้างศาสนสถาน เช่น วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร หลักธรรมพุทธศาสนาเถรวาทถูกใช้เป็นกรอบในการปกครอง สร้างความชอบธรรมและเสถียรภาพทางการเมือง เพื่อการพัฒนาและเจริญรุ่งเรืองของอาณาจักรหรือประเทศ แม้ในระยะแรก ๆ จะไม่มีการบันทึกพระนามเอาไว้ แต่จากหลักฐานศิลาจารึกของรุ่นเก่าบอกเป็นตำแหน่งเอาไว้ เช่นเจ้าแห่งตามพรลิงค์ พระเจ้าศรีวิชัย พระญาศรีธรรมมาโคกราช แลพระแม่เจ้าอยู่หัว เป็นต้น ในช่วงหลังพุทธศตวรรษที่ 18 ปรากฏพระนาม เช่น จันทรภาณุศรีธรรมมาโคกราช พงชาสุระศรีธรรมโคกราช และจันทาเทวี เป็นต้น พระราชาหรือกษัตริย์ราชวงศ์ศรีธรรมมาโคกราช เมื่อขึ้นครองราชจะมีพระนามว่า ศรีธรรมมาโคกราช ทุกพระองค์ แต่มีบางพระองค์ที่มีพระนามเฉพาะด้วยดังกล่าวมาแล้วมีผู้ทำแผนผังของกษัตริย์หรือพระราชาของราชวงศ์ศรีธรรมมาโคกราชกับศรีมหาราชา เป็นพระราชาที่ปกครองอาณาจักรนครศรีธรรมราชในช่วงหลัง ก่อนรวมกับอยุธยา ศูนย์กลางอำนาจของคนไทยภาคกลาง เพราะมีความสัมพันธ์ทางการทูตและการค้า กับจีน (ราชวงศ์ซ่ง-หมิง) อินเดียใต้ และศรีลังกา จึงได้รับอิทธิพลด้านวัฒนธรรมและศาสนา โดยเฉพาะพุทธศาสนาเถรวาทจากลังกา และโครงสร้างการปกครองแบบรวมศูนย์อำนาจภายใต้พระมหากษัตริย์ได้รับอิทธิพลจากระบบจตุสดมภ์ของอินเดียใต้ (Baker & Phongpaichit, 2017)

วิเคราะห์ระบบการปกครองสมัยราชวงศ์ศรีธรรมมาโคกราช

ราชวงศ์ศรีธรรมมาโคกราชซึ่งมีศูนย์กลางอยู่ที่เมืองนครศรีธรรมราช หรือที่เดิมนักวิจัยกันในชื่อ “ตามพรลิงก์” นับเป็นหนึ่งในราชวงศ์ที่มีบทบาทสำคัญต่อประวัติศาสตร์การเมืองและวัฒนธรรมของคาบสมุทรภาคใต้ของไทย และยังมีอิทธิพลต่อภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

อย่างกว้างขวาง การศึกษาลักษณะการปกครองของราชวงศ์นี้ไม่เพียงสะท้อนให้เห็นถึงความสามารถในการจัดการบ้านเมืองในอดีต แต่ยังแสดงให้เห็นถึงรากฐานที่สืบทอดมาสู่การบริหารจัดการทางการเมืองและวัฒนธรรมในปัจจุบันโดยมีจุดเด่นของระบบการปกครองสมัยศรีธรรมมาโคกราช คือระบบการปกครองของศรีธรรมมาโคกราชมีความโดดเด่นตรงที่เป็น การปกครองแบบรวมศูนย์อำนาจ โดยพระมหากษัตริย์ทรงเป็นทั้งผู้นำทางการเมืองและศาสนา ซึ่งสร้างเสถียรภาพทางอำนาจและความชอบธรรมในการปกครอง โดยแบ่งออกเป็น 4 ลักษณะสำคัญ ดังนี้

1. จุดเด่นของระบบการปกครองสมัยศรีธรรมมาโคกราช

ระบบการปกครองสมัยศรีธรรมมาโคกราช มีโครงสร้างขุนนางและหัวเมืองประเทศราชที่ชัดเจน ทำให้เกิดการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบ การนำหลักธรรมาภิบาลแบบพุทธศาสนา มาผสมผสานกับจารีตท้องถิ่นและอิทธิพลจากอินเดียได้ เช่น ระบบจตุสดมภ์ ช่วยให้เกิดความสมดุลระหว่างศาสนา การเมือง และวัฒนธรรม ตลอดถึงมีข้อจำกัดหรือปัจจัยที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงและเสื่อมถอย แม้จะมีความเข้มแข็งในหลายด้าน แต่ระบบการปกครองของศรีธรรมมาโคกราชก็มีข้อจำกัด กล่าวคือ การรวมศูนย์อำนาจไว้ที่กษัตริย์เพียงองค์เดียวอาจก่อให้เกิดความเปราะบางทางการเมือง หากเกิดความอ่อนแอของผู้นำ อีกทั้งแรงกดดันจากการขยายอำนาจของรัฐใกล้เคียง เช่น สุโขทัย อยุธยา และอาณาจักรมลายู ทำให้ศรีธรรมมาโคกราชต้องปรับเปลี่ยนและค่อย ๆ สูญเสียความเป็นอิสระทางการเมือง ปัจจัยเหล่านี้สะท้อนถึงการเปลี่ยนแปลงตามบริบททางเศรษฐกิจ การค้า และความสัมพันธ์ระหว่างรัฐ โดยมีลักษณะคล้ายกับยุคกลางในสมัยกรุงสุโขทัย ที่ปกครองแบบจักรพรรดิ คำนำหน้าพระนามของพระมหากษัตริย์จะมีคำว่า “พญา” นำหน้า ลักษณะเด่น มีประชากรเพิ่มมากขึ้น ผู้ปกครองมีอำนาจเด็ดขาดมากขึ้น (1781- 1921) (กันตภณ หนูทองแก้ว, 2564)

2. ข้อจำกัดหรือปัจจัยที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลง/เสื่อมถอย

ปัญหาด้านการบริหารบ้านเมือง โครงสร้างการปกครองไม่มั่นคง ขาดระบบสืบราชบัลลังก์ที่ชัดเจน ทำให้มีผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจ ที่พึ่งพาการค้าแบบท่าเรือ ทำให้เปราะบางต่อการแข่งขัน และปัญหาด้านภูมิรัฐศาสตร์ ตั้งอยู่ในพื้นที่ยุทธศาสตร์ที่หลายมหาอำนาจต้องการครอบครอง จึงถูกกดดันทั้งจากเหนือ (อยุธยา) และใต้ (รัฐมลายู/ชวา) ตลอดถึงปัญหาด้านสังคมและวัฒนธรรม ผ่านการผสมผสานของพุทธ-ฮินดู-อิสลามในภูมิภาค แม้เป็นพลังสร้างสรรค์ แต่บางครั้งก่อให้เกิดความไม่มั่นคง นำไปสู่การล่มสลาย เพราะการเมือง

ภายใน เกิดความขัดแย้งแย่งชิงอำนาจในราชสำนัก และการปกครองแบบนครรัฐที่มีอิสระสูง ทำให้ควบคุมยาก แรงกดดันจากภายนอก ต้องเผชิญแรงกดดันจากทั้งอาณาจักรอยุธยาและอิทธิพลของอาณาจักรมลายู/พ่อค้าต่างชาติ เศรษฐกิจผันผวน พึ่งพาการค้าเป็นหลัก เมื่อเส้นทางการค้าถูกควบคุมโดยมหาอำนาจอื่น ทำให้ทรัพยากรและรายได้ลดลง

3. บทบาททางการเมืองและวัฒนธรรมต่อภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

บทบาททางการเมืองและวัฒนธรรมต่อภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ คือ ศรีธรรมา ไศกราชมีบทบาทสำคัญในฐานะ ศูนย์กลางการค้าและการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเถรวาท อิทธิพลทางศาสนาที่รับมาจากศรีลังกาถูกนำมาส่งต่อยังหัวเมืองใกล้เคียงและแถบคาบสมุทรมลายู ขณะเดียวกันการค้าทางทะเลที่เชื่อมระหว่างอ่าวไทยและทะเลอันดามันทำให้นครศรีธรรมราชกลายเป็นศูนย์กลางเศรษฐกิจที่สำคัญของภูมิภาค การผสมผสานของศาสนา วัฒนธรรม และการค้า ช่วยเสริมสร้างความเป็นรัฐที่มีอิทธิพลและสามารถสืบทอดอัตลักษณ์ทางประวัติศาสตร์มาจนถึงปัจจุบัน นอกจากนี้ ระบบการปกครองของศรีธรรมาไศกราชยังคงทิ้งร่องรอยทางวัฒนธรรมและโครงสร้างทางสังคมไว้ให้เห็นในปัจจุบัน เช่น การจัดระเบียบหัวเมือง ระบบความสัมพันธ์ระหว่างศาสนากับการเมือง และการยึดมั่นในพระพุทธศาสนาเถรวาทเป็นหลัก นครศรีธรรมราชยังคงเป็นศูนย์กลางทางวัฒนธรรมและศาสนาที่สำคัญ โดยมีวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารเป็นสัญลักษณ์ของการสืบทอดศรัทธาและอัตลักษณ์ท้องถิ่น สิ่งเหล่านี้ไม่เพียงสะท้อนถึงรากฐานการปกครองในอดีต แต่ยังเป็นมรดกที่ช่วยกำหนดความเป็นตัวตนของท้องถิ่นและสังคมไทยในปัจจุบัน

4. ความเชื่อมโยงต่อการปกครองท้องถิ่นและมรดกทางวัฒนธรรมในปัจจุบัน

จากการวิเคราะห์ข้อมูล พบว่า การปกครองในยุคของราชวงศ์ศรีธรรมาไศกราช โดยมีลักษณะการปกครองแบบราชาธิปไตยรวมศูนย์ แต่มีลักษณะที่พิเศษอีกรูปแบบคือการปกครองที่ผสมผสานระหว่าง การปกครองแบบจักรพรรดิ และการปกครองแบบธรรมราชา โดยมีเมือง นครศรีธรรมราชเป็นศูนย์กลาง และมีพระบรมธาตุเป็นศูนย์กลางของหลักธรรม มีเมืองใต้อาณาจักร 12 เมือง คอยสลับสับเปลี่ยนกันมาดูแลปกป้องพระบรมธาตุ ส่งบรรณาการ อันเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจและสร้างความสามัคคีของอาณาจักร โดยมีลักษณะคล้ายกับยุคกลางและยุคปลายในสมัยกรุงสุโขทัย ที่ปกครองแบบจักรพรรดิ คำนำหน้าพระนามของ พระมหากษัตริย์จะมีคำว่า “พญา” นำหน้า ทำให้มีความสำคัญอย่างยิ่งในฐานะศูนย์กลางทางการเมือง การปกครอง ศาสนา วัฒนธรรม ประเพณี การคมนาคม และระบบเศรษฐกิจ ซึ่งต่อมากลายเป็นความเชื่อมโยงต่อการปกครองท้องถิ่นและมรดกทางวัฒนธรรมในปัจจุบัน

สรุป

บทความนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาและสรุปลักษณะการปกครองในสมัยราชวงศ์ศรีธรรมมาโคกราช พบว่า ราชวงศ์ศรีธรรมมาโคกราช ปกครองอาณาจักรนครศรีธรรมราช ซึ่งเป็นดินแดนทางภาคใต้ของไทย ตั้งอยู่บนคาบสมุทรมาลายูทางตอนใต้ของประเทศไทยในปัจจุบัน มีความสำคัญอย่างยิ่งในฐานะศูนย์กลางทางการเมือง การปกครอง ศาสนา วัฒนธรรม ประเพณี การคมนาคม และระบบเศรษฐกิจ โดยเฉพาะในช่วงที่ราชวงศ์ศรีธรรมมาโคกราชเรืองอำนาจ การบริหารจัดการปกครองในสมัยนี้มีลักษณะเฉพาะที่โดดเด่นทั้งในด้านโครงสร้างทางการเมือง โดยแบ่งการปกครองออกเป็น 12 เมือง การใช้ศาสนาเป็นเครื่องมือในการปกครอง มีศูนย์กลางอยู่ที่พระบรมธาตุนครศรีธรรมราช ตลอดถึงการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ทางการทูตกับดินแดนต่างประเทศ โดยพิจารณาทั้งในเชิงโครงสร้างทางการเมือง บทบาทของศาสนา และอิทธิพลจากภายนอก เชื่อว่าราชวงศ์นี้มีความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมและศาสนากับอินเดียและลังกา และเริ่มมีบทบาทสำคัญในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 17-18 โดยนครศรีธรรมราชเป็นเมืองศูนย์กลางทางศาสนา การค้า และการปกครองที่สำคัญ ซึ่งนำไปสู่การจัดระบบราชการและการควบคุมเมืองบริวาร โดยมีลักษณะการปกครองแบบการปกครองแบบราชาธิปไตยรวมศูนย์ แต่มีรูปแบบการปกครองที่ผสมผสานระหว่าง การปกครองแบบจักรพรรดิ และการปกครองแบบธรรมราชา พระมหากษัตริย์มีอำนาจสูงสุดในการตัดสินใจ และเป็นจุดศูนย์กลางของอำนาจรัฐ มีการจัดตั้งระบบขุนนาง และเจ้าผู้ครองเมืองที่ได้รับการแต่งตั้งจากราชสำนัก เพื่อให้ปกครองเมืองบริวารในนามของกษัตริย์ สิ่งนี้แสดงให้เห็นถึงการพยายามรวบอำนาจเข้าสู่ส่วนกลาง เพื่อให้การบริหารจัดการเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ อีกทั้งช่วยควบคุมไม่ให้เมืองต่าง ๆ แยกตัวเป็นอิสระซึ่งมีองค์ประกอบสำคัญคือ ระบบเมืองพระราช โดยใช้บทบาทของศาสนาในการปกครอง การจัดการทรัพยากรและระบบเศรษฐกิจ ตลอดถึงการเชื่อมความสัมพันธ์ทางการทูตกับอาณาจักรมหาอำนาจอื่น ๆ โดยเฉพาะอินเดีย ลังกา สุโขทัย อโยธยา และมลายู

เอกสารอ้างอิง

Baker, C., & Phongpaichit, P. (2017). *A History of Ayutthaya: Siam in the Early Modern World*. Cambridge University Press.

- human. (2568). ราชวงศ์ตามพรลิงค์ (นครศรีธรรมราช). เรียกใช้เมื่อ 30 สิงหาคม 2568 จาก <https://huexonline.com/knowledge/21/105/>
- Wyatt, D. K. (2003). Thailand: A Short History (2nd ed.). Yale University Press.
- กรมศิลปากร. (2518). ชินกาลมาลีปกรณ์ (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- กรมศิลปากร. (2560). ตำนานพระธาตุและตำนานเมืองนครศรีธรรมราช. กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร.
- กระทรวงวัฒนธรรม. (2566). เว็บไซต์กระทรวงวัฒนธรรม. เรียกใช้เมื่อ 22 มิถุนายน 2568 จาก <http://www.m-culture.go.th/>
- กองพัฒนานวัตกรรมการจัดการศึกษา. (2561). ตำนานพระธาตุและตำนานเมืองนครศรีธรรมราช. กรุงเทพมหานคร: สำนักพัฒนานวัตกรรมการจัดการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน.
- ฉัตรชัย ศุภระกาญจน์. (2561). ตำนานพระธาตุและเมืองนครศรีธรรมราช. นครศรีธรรมราช: ห้างหุ้นส่วนจำกัดศรีวิชัยการพิมพ์.
- พิเศษ เจอจันทร์พงษ์. (ม.ป.ป.). ตำนานเมืองนครศรีธรรมราช และพระธาตุเมืองนคร. นครศรีธรรมราช: มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. (2526). นครศรีธรรมราชกับประวัติศาสตร์ไทย. ใน เอกสารการสัมมนาทางวิชาการเรื่อง ประวัติศาสตร์นครศรีธรรมราช ครั้งที่ 2. นครศรีธรรมราช: คณะกรรมการจัดงานประวัติศาสตร์นครศรีธรรมราช.
- สีบพงศ์ ธรรมชาติ. (2557). อารยธรรมแดนใต้ ตามพรลิงค์ ลังกาสู่กะ ศรีวิชัย และศรีธรรมราชมหานคร (เมืองสีบสองนักษัตร). สารอาศรมวัฒนธรรมวลัยลักษณ์.
- อมรา ศรีสุชาติ. (ม.ป.ป.). สายรากภาคใต้: ภูมิลักษณะ รูปลักษณะ จิตลักษณะ. กรุงเทพมหานคร: สำนักกองทุนสนับสนุนการวิจัย.